

İSMET
ÖZEL

*Tahris
Vazifeleri*

5

Çıdam Yayınları

Telif Eserler: 16

Dizgi-Kapak: Aycan Grafik

Baskı-Cilt: Zafer Matbaası

Birinci Baskı: Aralık 1992

TAHRİR VAZİFELERİ V

İsmet Özel

Çatalçeşme Sk. Üretime Haa
Kat: 1 No: 106
Cağaloğlu/İSTANBUL
☎ : 513 65 16

UYARI

Tahrir Vazifeler'i izleyenler bu beşinci kitapta belli bir izlence (program) doğrultusunda ilerleyen yazıların belirgin bir sapmaya uğradığını farkedeceklerdir. Kendime bir teneffüs verdim. Daha doğrusu birlikte olduğum, olmazsam olamayacağım insanların nabız vuruşunu işitme tutkumla birlikte olmak istediğim, ortaya çıkmalarını can havvâliyle arzuladığım insanların nabzını tutabilme hevesim arasında doğan karmaşıklığın itirafı bunlar.

Kendimi aldatmadığıma önce kendimi inandırmalıyım. Bunun için de zihnimin nereden nereye savrulduğunu gizlemekten geri durmalıyım. Böylece biline...

TARİHSİZLİK TALİHSİZLİKTİR

WELTGESCHICHTE, WELTGERICHT: evrensel tarih evrensel hükümdür. Böyle diyordu Hegel. Anlamı üzerinde uzunca tartışabileceğimiz bu sözlerde büyük ölçüde kendine güven ve bir bakıma böbürlenme saklıdır. Çünkü Hegel'in bu sözleri ettiği yıllarda Prusya devleti bir yükseliş yaşamakta, Almanlar arasından felsefe, bilim, sanat alanlarında evrensel başarıları temsil eden isimler sıkça çıkmaktadır. Bu isimler arasında bizzat Hegel vardır. Açıkçası evrensel tarihin evrensel hüküm olduğunu ifade etmekle Hegel, üstü örtülü olarak "güçlü olan haklıdır" görüşünü öne sürme pervasızlığında bulunabiliyordu.

Bugün sahip olduğumuz ahlâkî önyargılar birinin kalkıp da "güçlü olan haklıdır" veya "haklı olsaydınız galip gelirdiniz" diye haykırmasına elvermiyor. Yine de bizim kabullerimizin fiilî durumu hiç değiştirmedini görüyoruz. Dünya sistemi dediğimiz hegemonya mekanizması uygun şartları kollayarak, hareket serbestisi elde edebileceği şartları sağlayarak milletler üzerinde keyfince tasarrufta bulunabiliyor. Öyleyse tarih sahnesinde mağlupların mahkûmiyeti sineye çekmek zorunda olduklarını, galiplerin ise haklılıklarından ötürü galebe çaldıklarını ister istemez kabullenmeli miyiz? İşte bu noktada karşımıza tarihin ne kadar "canlı" olduğu ve insan iradesinin tarihe yön vermede hangi bakımdan etkili olduğu meselesi çıkıyor. Tarihin hükmünün tarihin bir uğrağında (momentum) gözlenebilen bir sahnede mi, yoksa sahnede yer alan oyuncuların ruhunda mı aranması gerektiği sorusu önem kazanıyor.

Sözü uzatmadan dile getirelim ki eğer tarih canlıysa, bu onun özerk bir faaliyet alanına sahip olarak insanları kendi hükmüne boyun eğdirmesinden ötürü değil; insanların kendi tarihlerini hayatıyet sahibi kılacak iradeyi ve dirayeti gösteriyor oluşlarından. Bir milletin sırtına yabancılar tarafından giydirilen bir elbise olarak tarih ilk bakışta gösterişli ve yakışmış görünse bile bir esaret, bir mahkûmiyet giysisidir. Buna mukabil bir milletin kendi varlığını kendinde bulmak için eliyle biçip, dikip giyindiği bir elbise olarak tarih beynelmilel sahada gösteriş yapmaya fazlaca müsait olmasa bile, o milletin özgürlüğünün güvencesidir. Gerçek tarihini benimsemiş bir millet Hegel'in anladığı tarzda tarihin hükmü yüzünden esarete düşse bile varlığını korudukça kurtuluş yolunu açık tutmuş olacaktır.

Bütün bu teorik mülâhazaları (ya da afirmasyonları deyin isterseniz) Türkiye'nin şu anda karşı karşıya kaldığı zor durum sebebiyle ve Türkiye'nin bir tarihi var mıdır sorusuna gelebilmek için sıraladık. Osmanlı Devleti hakkında ne söylenirse söylensin son tahlilde sünnî bir İslâm devleti olarak nitelendirilebilirdi ve bu özelliğini kaybetmesiyle ortadan kalktı. Osmanlı Devleti'nin devamını isteyenler de, bir an önce tarihten silinmesine gayret gösterenler de tezlerini olsun, siyasi faaliyetlerini olsun Osmanlı Devletinin bir sünnî İslâm devleti olduğu esastan hareketle ortaya koyuyorlardı. Kısacası Osmanlı Devleti'nin bir tarihi vardı ve bu tarih geçmiş olayların ardarda sıralanmasından değil, bir toplumun hayat tarzından, o toplumda sorumluluk yüklenenlerin (olduğu kadar) iradelerinden ve (olduğu kadar) dirayetlerinden yükselen bir tarihti. Bugün zor durumda olduğunu söylediğimiz Türkiye Cumhuriyetinin hangi esaslara istinad ettiğini açıklamak ve hele bu esasları bir ibare ile dile getirmek dünyanın en parlak zekâlarının ve en bilgili insanların altından kalkacağı bir iş değildir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti tarihi toplumun sırtına yabancılar tarafından zorla geçirilmiş bir elbisedir.

O halde Türkiye Cumhuriyeti için tarihsiz bir devlet dememiz uygun düşer mi? Ne yazık ki evet. Böyle bir "hüküm" önce şu itirazla karşılaşılabılır: Yetmiş yıllık geçmişin vakıaları aynı zamanda

Cumhuriyetin tarihi sayılmaz mı? Yetmiş yıl hiç yaşanmadı mı? Elbette yaşandı, ne var ki bu yaşananların tarih sayılabilmesi ancak böyle bir birikimden güç alan ve bu gücü geleceğe aktarmayı başarabilen insan unsurunun etkinlik göstermesi şartına bağlıdır. Türkiye Cumhuriyeti güttüğü hedefler bakımından Osmanlı Devleti'nin bir devamı değildir; kendine yeni hedefler ihdas etmiş bir İslâm devleti hiç değildir; size tuhaf gelebilir ama Türklüğü koruyup üstün kılma hedefine dönük bir Türk devleti de değildir. Peki, nedir? Bu soruya yalın bir cevap veremeyiz. Karmaşık cevabımız durumun karmaşıklığını sergilemekle sınırlı kalacaktır.

Karmaşıklığın sebebi Türkiye Cumhuriyeti devletinin gerçekliğiyle bu devletin uyruğu durumundaki milletin gerçekliğinin uyumsuzluk arzemesidir. Devlet beynelmilel siyasetin pratik zorlamalarının ürünü olarak devamını sağlıyor ve devam edemeyişi aynı pratik zorlamalara ayarlı. Millet birlikte yaşama iradesinin ürünü olarak bir varlık sahibi. Bu ikisi birlikte veya ayrı ayrı tarihlerine kavuşmak zaruretiyle karşı karşıya... Tarihini bulamayanın talihsizliğe uğlayacağı kesin.

KATILIMSIZ FEDAKARLIK

ÇOĞU ZAMAN, bile isteye yaptığım bir şey var: İstanbul'da eve dönüşlerimde Rumeli (Avrupa?) yakasından Anadolu yakasına geçen bir şehir hatları vapurundaysam ve yanımda genç bir arkadaş varsa uzaklaşmakta olduğumuz sahilde zarafetle yükselen Topkapı Sarayı'nı göstererek "Bak, bakalım" derim, "şu sarayın bütününde en çok dikkat çeken, göze çarpan yapı hangisi?" Genç arkadaş ister istemez ilk nazarda farketdiği yapıyı, yani bir kuleyi işaret eder. Gerçekten bu kulenin çevresine göre sanki bir imtiyazı varmış gibi duruşu pek barizdir. O zaman sorarım: "Adını biliyor musun onun?" Sözüme keyifle devam etmek hoşuma gider: "Onun adı Adalet Kulesi'dir. Osmanlılar adaletin isteneceği yer burasıdır; buradan adalet istenir tarzında bir bildirimde bulunmak üzere bu kuleyi dikmişler. Bana ilginç gelen böyle bir kulenin dikilmesi değil, ilgimi çeken batılılaşma çabaları başlayana kadar devletin en önemli ve belki de tek önemli yönetim merkezi olan bu sarayda en yüksekte, en parlak yapının adalete adanmış olmasıdır. Sanıyorum adalet isteyenler dileklerine nail olabiliyorlardı; eğer saraya ulaşmak başarısına erebilirlerse..."

Bu sözler üzerine yanımdaki genç arkadaşın tepkisi de öğretici olur. Kabaca iki öbekte toplanabilir bu tepkiler. Bazıları biraz nostalji yüzünden, biraz Cumhuriyet sonrasının resmî ideolojisi karşısında rahatsızlık duymaları sebebiyle söylediklerimden övünç duyar. Bazıları da radikal anlayışı benimsemiş olmanın rüzgârıyla Osmanlıya geniş bir haklılık sağlanmış olmasının tedirginliğini dışa vurur. Oysa Osmanlı devlet ricalinin Adalet Kulesi bizi ne kuru bir böbürlenmeye ne de modernist önyargılarımızla gerçekleri görmezlikten gelmeye sürüklemelidir.

Farketmemiz, anlamamız gerekir ki mirası bize en yakın olan Osmanlı devleti yöneten ve yönetilen arasındaki bağın "nomos" aracılığıyla kurulduğu bir toplumu işler kılmış, ama siyasi katılımı sağlamaktan uzak kalmış bir kuruluştur. Yani en azından klasik çağında kendine mahsus bir hukuk devleti sayılırdı. Buna karşılık reaya ve köylünün katılımına bir devlet olarak kapalıydı. Müslüman ahalî siyasi yapıyı devletin İslam'ı yegâne geçerli görüş sayıyor olmasından ötürü kendine ait kabul ediyor, yine de bu kabul Müslüman ahalinin tek taraflı rızasından başka bir anlam taşımıyordu. Gerçi Osmanlı devlet kuruluşunda feodalizmi yaşamış Avrupa'nın sınıf ayrımı geçerli değildi ve yönetici zümrede yer almak için kan bağı, toprak mülkiyeti gibi kayıtların zorlayıcı baskısı yoktu. Dolayısıyla toplumsal üstünlük bakımından yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya geçiş oldukça esnek esaslar dahilinde cereyan ediyordu. Ne var ki bu esneklik yalnızca devlete dahil olanların yararlanabildiği bir hareketliliğe mahsustur. Devletle halk arasındaki çizgi kalın bir çizgi değildi belki, ama kesin bir çizgiydi.

Halk ve Devlet arasındaki din bağı aynı zamanda yürürlükteki otoritenin meşruiyetinin de gerekçesi sayılıyordu. Bu yüzden devlet lehine ve devlet doğrultusunda etkinlikte bulunan, ama sunuf-ı devlet içinde olmayan halk faaliyetinin aynı zamanda kendi lehine ve kişisel çıkarları doğrultusunda olduğundan kuşku duymuyordu. Böyle bir anlayıştan doğan "başa bağlılık" Cumhuriyet yönetimi ile birlikte devletle halk arasındaki din bağı koptuğu zamanda da bir "gecikmiş bilinç" olarak devam etti. Bu yüzden şimdiye kadar etnik kökenleri ne olursa olsun Türkiye'de yaşayan insanlar şu veya bu şekilde "millî mesele" haline getirilmiş her konuda ve her alanda fedakârlık yapmaktan geri durmadılar. Ama şimdiye kadar Osmanlı yönetimi sırasında da yürürlükte olan katılım noksanlığını giderecek hiç bir gelişme vuku bulmadı. Üstelik aradan din bağının kalkmış olması aynı zamanda dil bağını da kopardı.

Bugün Türkiye'de halk ve devlet ayrı dilleri konuşuyor. Her ne kadar Müslüman ahalî milli

meselelerde devletin beklediği birçok fedakârlığı gösteriyorsa da bu verilen mesajın farklı yorumlanmasından başka bir şey değil. Halkın nabzının nerede attığı aradaki dil bağının kopması yüzünden anlaşılamadığı için yapılan katılımsız fedakârlığın faturasının kime ve hangi şartlarda çıkarılacağı bilinmiyor. Türkiye'de örgütlenmiş din kurumları yok. Buna rağmen devlet "millî" bir meselede fedakârlık talebinde bulunacaksa bunu cami kapısında rahatlıkla yapıyor. Ama cami cemaati her hangi bir "dinî" talepte bulunmak üzere devlet kapısını alma rahatlığını elinde bulundurmuyor. Cumhuriyet rejimi herhangi bir yere bunun için bir Adalet Kulesi dikmemiş.

KATILIMA NE GEREK VAR?

HEM OSMANLI Devletinde, hem de Türkiye Cumhuriyetinde toplumun gövdesini meydana getiren büyük çoğunluğun yönetime katılımı yok denilecek kadar az. Yine de bunlardan birincisi yüzyıllar süren bir hâkimiyeti elinde bulundurmuş, ikincisi yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde mağlubiyete uğramış bir devletin kalıntıları üzerinde kurulup çalkantıları hiç eksik olmayan dönemler boyunca ve dünyanın sinsi siyasi hesaplara açık bir bölgesinde mevcudiyetini yirminci yüzyılın sonuna taşıyabilmiştir. Kestirmeden bir hükme varıp bir devletin bekasıyla o devletin tebasının yönetime katılımı arasında bir sebep-sonuç ilişkisi kurmanın zorunlu olmadığını söyleyebiliriz. Devletin devamını sağlayan halkın katılımı değil. Esasen bir devletin varlığı doğrudan doğruya bir kesim insanın "iktidar" kullanma başarısına dayalıdır. Başka bir şeye değil. Locke'da, Montesquieu'de izlerini gördüğümüz ve Rousseau'da billûrlaşan "toplumsal sözleşme" düşüncesi insanlığın geçmişte yaşadıkları bir tecrübeyi yansıtmaktan ziyade insanlığın gelecekte yaşaması umulan bir oluşuma gerekçe ve haklılık sağlamak için tasarlanmış bir yakıştırma.

Devletin iktidarı ve halkın yönetime katılımı arasındaki ilişkiyi yerli yerinde kavrayabilmek için her şeyden önce katılımdan neyi anladığımızı açıklıkla dile getirmeliyiz. Toplu halde yaşamak zorunda bulunan insanlar ister istemez içinde yaşadıkları topluluklara katılmış durumdadır. Bu kaçınılmaz birlikte oluşla "katılım" arasında belirgin bir fark var. İnsanlar arasındaki ırk, dil, din ve nihayet kültür birliği onları zorunlu beraberliğe itebilir. Böyle bir beraberliğin kaçınılmaz ürünü olarak bu insanlar devlet veya devlet benzeri örgütlenmeler içinde bulunabilirler. Irk, dil, din ortaklığı yüzünden yan yana gelmiş bir topluluğa katılmış bulunmak "katılım" değildir. Katılım, bir insanın içinde bulunduğu uğraşı topluluğun kaderiyle ilintili kılması demektir. O halde katılımın iki unsuru var: birincisi insanın topluluğun varlığı ve devamı bakımından anlama sahip bir uğraşı olması; diğeri bu uğraşın topluluğun kaderine bağlanması. Diyebiliriz ki katılım dışardan farkedilebilecek belirtilerden çok insan ve insanların iç bütünlüğüne dayalıdır.

Katılım bir başarıya ulaşmaya değil, bir başarıyı tekrar etmeye yarar ve bu anlamda tarihin bulunması ile katılım aynı yönde hareket eden toplum değerleridir. Katılımını sağlamış yani tarihini bulmuş bir toplum, bir "millet" devletlerin yıkılması, toplulukların parçalanması gibi etkilere maruz kaldıktan sonra bile varlık gösterme başarısını tekrar edebilirler. Katılımı aşağı seviyede kalmış topluluklar ise dış belirtilerden aldıkları güçle devletler kursalar ve devam ettirseler bile başarılarını tekrar edecek dayanaklardan mahrum kalırlar. Bu topluluklar için başarı talih, başarısızlık da talihsizliktir.

Uğraşını topluluğun kaderiyle kaynaştıran bir yolu benimsemediği için yani katılımsızlığı dolayısıyla Osmanlı Devleti yeniçeri teşkilatını yeniden üretemedi, medreselerini değişen dünya şartlarına uyarlayamadı. Çekilmek zorunda bırakıldığı topraklarda izler kaldı, ama oralarda Osmanlı düzeninin başarılarını tekrar edecek ocak kalmadı. Katılım noksanlığı bugün de Türkiye Cumhuriyetinin geleceğini tehdit ediyor. 1945 yılı sonrasında ülkenin açıldığı demokratik işleyiş 1960, 1971 ve 1980 askeri müdahaleleriyle kesintiye uğradı. Ama hepsi bundan ibaret değil. Her müdahale katılıma engel olacak uygulamaların yürürlüğe girmesini kolaylaştıracak şartların doğması demektir.

Şimdi ülkemizde ilk bakışta tuhaf gelebilecek bir manzara göze çarpıyor: Gerek yönetim mekanizması ve gerekse iş dünyası tıka basa halktan gelen kimselerle dolu olduğu halde halkın katılımı hemen hemen hiç yok. Böylesine anti-sosyal sosyalleşmenin sebebi nedir? Sebep insanların

uğraşlarının topluluğun varlığı ve devamı için bir anlamı olmayışdır. Ama aynı uğraşların bir başka topluluk için anlam taşıdığı apaçık bir gerçek. Tarım, sanayi ve hizmet sektöründe çalışan insanlar sadece bir koloni halkının sahip olduğu ruh durumuyla faaliyetlerini devam ettirebiliyorlar. Öyle yapmadıkları zaman askeri müdahale geliyor. Enflasyonu değil durdurmak, yavaşlatmayı bile başaramayan Türkiye ırk bağları olduğu öne sürülen ülkelerin liderliğine göz koyuyor. Eğitim ve öğrenim düzenini değil ıslah etmek, yozlaşmasını bile önleyemeyen Türkiye etnik farklılaşmaya bir çözüm bulacağını sanıyor.

YAĞMAYA KATILMAK KATILIM OLMAZ

KATILIM DEYİNCE ister istemez aklımıza modern zamanların demokrasi anlayışı geliyor. Yani çoğunluğu teşkil eden insanların toplumun bütününe ilgilendiren konularda alınan kararlara katılması ve bunun yanı sıra, azınlık teşkil etseler bile insan öbeklerinin haklarını arayacak, koruyacak imkânların toplumda geçerli sayılması demokrasi olarak kabul edildiğinde katılım böyle bir demokrasinin işleyiş yöntemlerinden biri sayılması gerekiyor. Aynı mantığın devamı gereği demokrasiyi reddeden veya demokrasiyi işletemeyen toplumlarda katılımdan söz edilemeyeceği dile getirilebiliyor. Bütün bunlar ikinci Dünya Savaşı sonrasında demokrasi lehine yapılan telkinlerin sonucudur. Günümüzde bu ve bunun gibi telkinleri sorgulamak ve bizi şartlandırdıkları düşünce çerçevesinin gerçekten işimize yarayıp yaramadığını veya kimin işine yaradığını anlamak zorundayız.

İktisadi faaliyet sözkonusu olduğunda sık sık "pastadan pay almak" sözünü işitiriz. Acaba siyasi katılım da buna benzer bir şey midir? Bir toplumun insanları tıpkı bir pastadan pay alır gibi devleti keyfince yöneten bir monarkın hak ve yetkilerine ortak olarak mı katılımı gerçekleştirirler? Yoksa katılım adını verdiğimiz şey, sözkonusu toplumun varoluş hedefleri doğrultusunda bazı görevler ve sorumluluklar yüklenmenin bir biçimi midir? Böyle sorularla karşılaştığımız zaman insan olarak birlikte yaşamamızın amacı üzerinde düşünmek zorunda kalıyoruz. Birlikte yaşamamızın vardıgı yer insanın insanı sömürmesi suretiyle işleyen bir toplum düzeni ise yani toplum hayatı "insan insanın kurdudur" kuralına uyularak işleyiş gösteriyorsa demokrasiden beklenen bir türlü olacak; eğer o toplumun insanları "birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için" kuralı uyarınca yaşamayı benimsemişlerse demokrasi talepleri başka türlü tezahür edecektir. Katılım ancak ikinci yaklaşımın ürünü olabilir.

Batı medeniyetinin, dolayısıyla dünya sisteminin yer küreyi etkisi ve baskısı altına alma süreci bazı insanların diğerk bazı insanlara ait maddi ve manevi değerleri yağmalamasıyla yaşandı. Günümüzde aynı sürecin yürürlükte olduğunu ve üstelik yolu üzerindeki engelleri kolaylıkla kaldırarak hızlı mesafe katettiğini görüyoruz. Demek ki bugün toplumlara baskın çıkan sadece yağmalama ahlakıdır. Bu ahlak içinde demokratik talepler öncelikle kendini yağmalatmamak yönünde olacaktır. Ama yürürlükteki ahlak tahrip edilmediği takdirde insanlar yağmadan zarar görmemenin yolunun yağmaya iştirak etmekten geçtiğine inanacaklardır. Nitekim, öyle olmaktadır ve yalnız Türkiye'de değil, dünya sisteminin hükümlanlık kurduğı her yörede "köşe dönücü" felsefenin yerleşmesinin dayanağı budur.

İçinde yaşadığı toplumun değerlerini gasp ettiğı, yağmaladığı, sömürdüğü oranda güçlenen, imkânlarını artıran insanlar rahat edebildikleri düzeni ancak geleneksel dinlerin toplumdaki belirleyici etkisini azaltarak kurabildiler. Günlük çıkarın yırtıcı bir tarzda savunulması, insanlar arasında şiddetin en çıplak biçimiyle uygulanması özellikle İbrahimi gelenek içindeki dinlerin (Yahudiliğın, Hıristiyanlığın ve İslâmiyetin) elinde iktisadi servet (para), siyasi nüfuz (iktidar), ve manevi güç (bilgi) bulunduranları yükümlölükler altına sokan çerçevesini parçalamak suretiyle varılan bir sonuçtu. Bu sonuçtan her toplumun etkilenme derecesi ve biçimi farklı. En derin etkiyi olumsuzca yaşayanların ilkinin Fransa ve sonuncusunun Türkiye olduğunu söyleyebiliriz. Bu iki toplum belirgin bir tarzda ikiye bölünmüş ve her iki kesim aynı kumaştan yapıldığına inanmadıkları zihniyet giysilerine büründürölmüşlerdir.

Buraya kadar söylediklerimizle din çerçevesinin henüz parçalanmadığı dönemlerde toplumların

daha katılımcı olduğunu kanıtlama çabasında olmadığımızı belirtmeliyiz. Katılım (participation) modern toplumların özde ihtiyaç duydukları ve başarabildikleri oranda yararlanabildikleri bir kavram, bir durumdur. Yağmacı düzenin ilk gerçekleştiği bölgelere karşı kendi alanlarına hayat imkânı arayan toplumlar aynı zamanda katılımı da aramışlardır. Toplumun bütün kesimlerinin hayat hakkının savunulup korunmaya çalışıldığı yer ve zamanlarda katılım bir hedefe varmanın itici güçleri arasında en belirleyici olanıdır. Daha da önemli olanı katılımın bütün yükünün servet, nüfuz ve bilgi sahiplerinin omuzlarında bulunmasıdır. Yağmacı düzeni bir toplumda kökleştirmek isteyenler bu üç unsuru birbirinden koparır. Servet sahiplerinin bilgisiz, nüfuzu icra edenlerin yoksul, bilgili kimselerin de itibarsız oldukları bir toplumda insanlar ancak yekdiğerine zarar vererek ayakta kalmaya çabalıyacaklardır.

Büyük bir hızla yağma furyasının geçerli olduğu bu toplumda insanlar birbirlerini yemekle meşgul olurken hep birlikte başka güçlerin avı haline düştüklerini anlayamazlar. Türkiye'nin şimdiki hali budur.

İYİLER NE KADAR İYİ?

EĞER BENDEN son üç yüz yıl boyunca insanlığın muteber kültür atmosferinde "şuyuu vukuundan beter" bir olay zikretmemi isterseniz, bunun demokrasi olduğunu söylerim. Demokrasi üzerine lehte ve aleyhte yazılıp çizilenler ne ölçüde akla uygun, ne ölçüde düşünce dünyasını zenginleştiren nitelikte olursa olsun bunlar tamamen bilgilenme bakımından bir üst tabaka teşkil eden insanların ilgi alanı içinde mahsur kalmış, buna mukabil söylenenlerin amiyaneleştirilmiş yankısı toplumların her tabakasına bir doğruyu ifade edermiş gibi ulaşmıştır. Bu yüzden günümüz toplumlarında gerçeklere dönük bir demokrasi tartışması doğmaz; ama demokrasi dedikodusu hızla yayılır. Bu dedikoduya kulak verirsiniz demokrasinin kalabalığı teşkil eden sıradan insanlara toplumda geçerli bir yer verdiğini ve/veya sıradan olmayan insanların bazı imkânları kullanmalarının kınandığı siyasi rejime demokrasi dendiğini duyarsınız. Sanki yetersizliğin meşruiyyet kazandığı bir düzendir demokrasi.

Acaba gerçekten böyle midir? Nasıl olmuş da demokrasi dedikodusu demokrasi tartışmalarına galebe çalmıştır? Demokrasi uygulamalarının siyasi hayata kabalık ve anlayışsızlık taşımasının sebebi modern siyasi eğilim içinde insanların dikkatlerini neyin geleceğine değil, neyin gideceğine yoğunlaştırmış olmalarıdır. Daha doğrusu gelmesi umulan, hayal edilen şey her zaman uzak ve ütöpik; ama gitmesi istenen ve ona karşı kavga verilen şey yakın ve pratik özellikler gösteregelmiştir. Batı medeniyeti tarihi içinde özlemi çekilen demokrasi (ve onun bir çeşitlemesi sayılan sosyalizm) hiç bir elle tutulur zemine sahip olmadığı halde, reddinde ittifak sağlanan unsur son derecede müşahhas bir toplumsal sınıftır: Aristokrasi.

İnsanlığın lehine bir çözümü elde edilememiş olan tenakuz bizi bu güne ulaştıran oluşumun daha başlangıcında doğmuştu. Demokratik idealler aristokratların düşünce dünyasında tek belirleyici oldukları çağda ve onların arasından savunucular bularak doğdu. Aslında bunun akla sığmaz bir tenakuz olduğu da söylenemez, zira demokratik ideallerde varsayılan iyi taraf elbette toplumun iyilerinden sadır olacaktı. Karışıklık çıkaran idealler değil, durumun değerlendirilmesindeki çarpıklıktı. Farkedilemeyen şeyin imtiyazlar ve sorumluluklar arasındaki gizli ilişki olduğunu bugün bile yerli yerince kavrayabilmiş değiliz.

Aristokrasinin imtiyazları vardı. Doğru anlaşıldığında bu imtiyazların tek dayanağı belli sorumlulukları yerine getirebilmek olabilirdi. Oysa görünüşte aristokrasi belli imtiyazları olduğu için sorumsuz davranıyordu. İşte bu görüntü bozukluğu modernleşme tarihindeki karmaşaya kaynaklık etti. Sorumlu olduğu için imtiyazlar kullanma durumunda olan, imtiyazları olduğu için sorumluluklarını yerine getirmek yükümlülüğü altına giren aristokrasi modern dünyayı inşa edecek gelişmeleri kendi eliyle yürürlüğe koydu. Yani bir bakıma kendi sonunu hazırladı.

İmtiyazlara karşı verilen mücadelenin aynı zamanda sorumluluğa karşı bir mücadele olduğu hiç bir zaman göze çarpmadı. Çünkü nedense insanların zihninde bu ikisi arasındaki irtibat hayatın akışı içinde ters yönde kurulmuş gibidir. İmtiyazlı olanlar yaşamının tadını çıkarma fırsatlarını bol bol ellerinde bulunduracaklar, sorumlu olanlar ise çokça fedakârlıkta bulunacaklar. Oysa soylular arasında yer almak kendi yetişmesine yapılan katkının hakkını vermektir. İmtiyaz ve sorumluluk asaletin başında ve sonundadır. İmtiyazı olmayan bir kişinin davranışlarında sorumlu davranabileceğini nereden bilebiliriz? Büyük bir ihtimalle o kararlarını kendi başındaki belâları defetmeye yetecek ölçüler dahilinde vermektedir. Sorumluluk duymak başlı başına imtiyaz sayılmalıdır.

Bu akıl yürütme yolunu benimser isek belki de siyaset kültüründen aristokratların silinip gitmelerini onların tarihin bir uğrağında artık yeterince aristokrat olmayışlarıyla açıklayabiliriz. Demokratik uygulamaları benimseyen toplumlar arasında dikkat çeken başarılar elde edenlere bakıldığında görülen, sözkonusu başarıların "imtiyaz-sorumluluk" ikilisini doğru tarzda devreye sokulmasının ürünü olduğudur. Yoksa bir yanı bilgisizlikten, diğer yanı da korkudan meydana gelmiş olan "halklaşma" modern çağda bir toplumu bir başka toplumun uşağı ve/veya kölesi durumuna sokmaktan başka işe yaramamıştır.

Bir toplumun "iyilerinin ne kadar iyi olduğuna bakarak o toplumun kendi çıkış yolunu bulduğunu anlayabiliriz. Ama bir toplumun kötülerinin ne kadar kötü olduğuna bakıp o toplumun yoldan çıktığını kabullenmek olan biteni kavrayacak kadar "iyi" olmadığımızın göstergesidir.

BÜTÜNLEŞMEYİ BULMAK İÇİN

GÜNÜMÜZ TÜRKİYESİNDE "ülkesi ve milletiyle bölünmezlik" sözü sıkça ediliyor. Cumhuriyet kurulduğundan beri bu ve bunun gibi sözler dillerden hiç düşmedi. Demek ki üzerinde yaşadığımız toprakların parsellenmesinden, birlikte yaşadığımız insanların birbirine düşmesinden korkuyoruz. Acaba bu hastalıklı bir duygu mu, yoksa böylesine bir korku duymanın haklı gerekçeleri var mı?

Kendini Osmanlı İmparatorluğunun mirasçısı sayan, öyle olduğu için de son iki yüz yılını toprak kaybetmekle ve etnik unsurlarını[n] kopmalarıyla geçiren bir devlette "elden gider" duygusunun marazi bir hal aldığını; bu hastalığın devasının da "ver kurtul" ilacında arandığını düşünebiliriz. Çöküşü hayret edilecek kadar uzun süren bir imparatorlukta toprak kaybetme ile ilgili korkuların müzmin bir hal aldığını ileri sürmek bile mümkün.

Türkiye Cumhuriyeti redd-i miras eylese bile bu devletin hükümranlılık kurduğu alan yakın geçmişte kimilerinin toprak taleplerine konu olan bölgeleri içine alıyor. İkinci Dünya Savaşı biter bitmez Stalin Kars ve Ardahan'ı istedi. Soğuk savaş sırasında canlanan Arap birliği düşüncesine sahip çıkan liderler Hatay'ın Arap vatanı içinde yer aldığını savundular. Bunlara bir de Yunan, Ermeni, Kürt iddialarını eklersek devletin devamı için endişe duyan herkesi bir ruh buhranının beklediğini söylemek hiç de zor değil.

Bir devletin meseleleri psikiyatri kliniğinde çözülemeyeceğine göre toprak kaybetmekle ilgili marazi korkuları bir yana bırakıp Türkiye'de bölünme ve parçalanmaya yol açacak gerçek gelişmeler olup olmadığına dikkatimizi çevirelim. Türkiye'nin bütünlüğü deyince ne anlamalı? Türkiye parçaları bir arada tutan dıştan bir gücün etkisiyle bütünlüşmüş bir yapı mı arz ediyor? Yoksa parçalar içten gelen güçleriyle mi bütünlüşmeyi başarmışlar? Eğer Türkiye'nin bütünlüğü farklı unsurların birleşmesi sonucu varılan bir bütünlükse unsurlar arasındaki farklar ağırlıklı olarak yatay bölünmeye mi yoksa dikey bölünmeye mi dayalıdır? Bütün bu sorulardan daha önemlisi: Türkiye'nin bütünlüğünü savunanlar aynı zamanda Türkiye'nin bütünlüşmesini de savunuyorlar mı?

Diyeceksiniz ki bir ülkenin bütünlüğünü isteyen aynı zamanda o ülkenin bütünlüşmesini istemez mi? Bu soruya hem evet, hem hayır diye cevap verebiliriz. Bir toplum üzerinde hegemonya kuranlar ve kurmak isteyenler o toplumun bütün kalmasının aynı zamanda kendi sultanları altında kalması anlamına geldiği taktirde "bölünmezliği" savunacaklardır. Aynı iktidar odağı bütünlüşmeye karşı çıkabilir. Zira kendi içinde bütünlüşmeyi başarmış bir toplum yönetim kademelerini kendisiyle türdeş kılma başarısına erebilir ki bu da bir hegemonyanın sonu demektir. Bir ülkenin ve toplumun bütünlüşmesi yolunda çaba harcayanları güden düşüncenin hegemonyacı bir niyet taşımadığını ve bir arada yaşama iradesini izhar ettiğini söylemeliyiz. Bütünlüşme bütünlüğü içten ve hakların koruması suretiyle sağlar. Ama bütünlük o toplumda hakların teminatlına dair bir şey ifade etmez.

Türkiye'de "atın önünde et, itin önünde ot var" deyişimiz ülke bütünlüğünü ilgilendiren konularda iyiden iyiye yerine oturuyor. Bütünlük istiyor görünenlerin bütünlüşme için gereken işleri yapmaktan sürekli uzak durduklarını, bütünlüşmeyi sağlayanların ise sürekli olarak işten uzak tutuldukları bir devletin geleceği endişe konusu bugün.

Hem yatay, hem dikey bölünmenin ekseninde devletin ve halkın İslâm karşısındaki tutumu yer alıyor. Hem hegemonyacı ve hem de özgürlükçü güçlerin darda kaldıkça başvurdukları Müslümanlık bütünlüğü korumak için mi, yoksa bütünlüşmeyi sağlamak için mi devreye giriyor? Yoksa Müslümanlık bütünlüşmenin bilhassa kendisi mi?

Evet, Türkiye Cumhuriyetinin idamesinden söz açtığımız zaman soru işaretlerinden kurtulamıyoruz. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin ikamesi soru işaretleriyle tıka basa dolu. Eğer atın önüne ot, itin önüne et konulamayacak olursa hastalıklı "toprak kaybetme" korkusu sayısız dengesizliğe yol açacak kadar yaygınlaşabilir. Bu toplumun varlık nedeni konusunda zihinde beliren bütün soru işaretlerinden kurtulmak zorundayız. Ancak o zaman bölünmezlikten haklı ve isabetli bir anlam çıkarmamız mümkün. Hegemonyacı güçlerin bütünlük önerilerini kabul yerine, kendi özgürlüğümüzün gereği olan bütünleşmeyi sağlayabilmemiz imkân dahi■inde.

SEÇKİNLİK MÜSLÜMANLIĞI MÜSLÜMANLAR SEÇKİNLEŞMEYİ İSTEDİKLERİ ZAMAN

BÜTÜN DÜNYADA kitle kültürünün bombardımanı kaleleri deviriyor, burçları yıkıyor, hisarları yerle bir ediyor. Tıpkı Ortaçağ şatolarının gücünü ortadan kaldırmakla millî devletlerin yolunu açan toplar gibi, kitle iletişim araçları da son iki asra rengini veren idealleri, özlemleri ve bunlarla birlikte canlılığını koruyan estetik değerleri ve ahlâki önyargıları ortadan kaldırmakla yeni bir siyasi yapılanmanın yolunu açıyor. Bu siyasi yapılanmanın neye gebe olduğunu şimdiden tahmin edebilmek imkânsız. Çünkü nasıl toplar feodal devletlerden sonra doğan devletlerin "millî" karakterini belirlemediyse, kitle iletişim araçları da yeni devletlerin karakterinin belirleyicisi olmayabilir. Kitle iletişim araçlarının "cicileri demokrasi, insan hakları ve çevre korumacılığıdır ve bu araçlar kendi "cici"lerinin parlaklığını geleneksel dinlerin gölgelemesine hiç bir zaman izin vermez. Oysa yaşadığımız iletişim çağının yerini din devletleri çağına terketmesi büyük bir ihtimaldir.

Kitle iletişim araçlarının ustaca manevralar yaparak yalnızca gözden değil, gönülden de uzak tutmaya çalıştıkları gerçek, dünya nüfusu içinde dinden çözüm bekleyen kesiminin hem sayı ve hem de etki bakımından artmakta olduğudur. Eğer dünyada din, ön sıralarda rol oynayan toplum değeri durumuna yükselmişse, bu sadece İslâmî uyanış dolayısıyla değildir. Dünyada aynı zamanda hangi mezhebe mensup olurlarsa olsunlar Hristiyanların tarih boyunca şiddeti hissedilen taassubu da yavaş yavaş geri geliyor. Yahudilik ise bir Tevrat ve Talmud şöleni yaşıyor desek yeri. İbrahimî geleneğe bağlı dinlerin aydınlanma çağından sonra düşünce dünyasında tuttıkları yer eskisinde çok farklı olabilir. Dünyanın bir din devletleri çağına açılıp açılmayacağı kehanet konusu olduğu kadarıyla bir kenarda durabilir. Bizim ortaya getirmemiz gereken mesele kitle iletişim araçlarının bombardımanına maruz kalan Müslümanların dünyada ve özellikle Türkiye'de kendi geleceklerinin sorumluluğunu hangi tavırla üstlenecekleridir.

Modernizmin Müslümanların yaşadıkları ülkelere sirayeti bu ülkelerde yüksek tabakayı teşkil eden kesimin gerek düşünce ve gerekse davranış bakımından İslâmî kayıtlardan kendilerini azade kılmaları suretiyle oldu. Diyebiliriz ki seçkinler seçkin vasıflarını İslâm'a yabancı bir atmosferde aradılar. Bu tutumun kaçınılmaz sonucu yüksek tabakanın elinde tuttuğu güçle dinine bağlılıktan hoşnutluk duyan büyük çoğunluğu baskı altına almasına vardı. Gerçekte bu durum yalnızca bir toplumsal yarılma ibaret sayılmazdı, aynı zamanda bizatihi seçkinliğin de yarılmasıydı. Zira modernizmin geçerli sayılmasından önce yüksek tabakanın vasıflarını "güzide" veya seçkin kılan onların İslâm'a sadakat suretiyle halkın gözünde elde ettikleri itibardı.

İslâm'ı hayatına yön veren esaslar bütünü olma özelliğiyle terkeden yüksek tabaka itibarını terketmedi. Sonuç halkın üzerinde hissettiği şiddetten başka bir şey değildir. Türkiye bu şiddeti büyük mikyasta yirmi yedi yıl devam eden tek parti dönemi boyunca yaşadı. Sivil-asker bürokrat zümre Cumhuriyetin hayatlarına yön veren esasları dahilinde Osmanlı "kapıkulu" uygulamasını kopya etti. Eğitim görmüş ve görmekte olan bürokratlardı, devletin mali ve maddi imkânlarından en çok onlar yararlanıyordu ve ateşli silahlar onların elindeydi. Müslüman kalmanın bürokrasi dışında kalmakla aynı anlama geldiği söylenebilirdi.

Bir anlamda resmi eğitimden uzak kalmak, vergiler altında ezilmek ve orduda komuta mevkiine ulaşamamak Müslüman çoğunluğun vasıfları arasında sayılabilirdi. (Modernizm ile Müslümanlık

arasındaki ilişki Müslümanların çoğunlukta olduğu her ülkede Türkiye'deki gibi yaşanmamıştır. Bazı ülkelerde bürokrasinin Türkiye'de oynadığı rollerin bir kısmını "modernist Müslümanlar" üstlendi. Türkiye modern kültürün Müslüman bir toplum üzerindeki etkisi söz- konusu olduğunda en aşırı uçta yer alan ülkedir.) Kimliğine sadık kalma asaletiyle despot yönetim karşısında âciz kalma sefallleti uzun yıllar Müslüman yapıda bir arada bulundu.

Güzidelik yarılması veya parçalanmış seçkinlik Türkiye Cumhuriyetinin günümüzdeki darboğazlarından başlıcası. Çünkü bu ülkede insan ve toprak lehine karar alabilecek yeterliği gösterecek olanlar bütünlüklerini kaybetmiş. Bu gün bu bölünme dolayısıyla beliren hastalık o derecede ilerlemiş haldedir ki Türkiye'de artık saygınlığı taşıma liyakatine sahip bir "yüksek tabaka" bile yoktur.

SEÇKİNLİĞİ DE, ÖZGÜRLÜĞÜDE BAŞLATAN SAVAŞÇIDIR

TÜRKİYE'DEKİ SÖZDE laik uygulama yalnızca seçkinliğin yarılmasına yol açmakla kalmadı, toplumun özgürlük atılımını da çatalılaştırdı. Bir yanda çağdaş eğitime ulaşma çabası, yeni bir toplum düzeni sağlamaya dönük yetki donatımı ve ordu gücüyle seçkin bürokratlar, diğer yanda toplumun kimliğini koruma seçkinliğini elinde tutan, ama toplumsal ayrıcalıklardan yararlanmasa tümünden kısıtlanmış Müslüman çoğunluk. Seçkinlerin özgürlük atılımı modern dünyada kendine bir yer açmaya dönük, çoğunluğun özgürlük atılımı ayrıcalıklara ulaşma yönünde. Yani demokratik uygulamaya teşebbüs edilinceye kadar Türkiye'deki toplumsal yarılma iki yakadan birinde kimliklisiz itibarın, ötekinde ise itibarsız kimliğin yoğunlaşmasıyla vuku buldu.

1946 sonrasında bizleri günümüzün karmaşıklığına ve belirsizliğine getiren dinamizm harekete geçti. Bürokrasinin gücünü günden güne eriten bir süreç başladı. Bu sürece karşı bürokrasiye mensup zümrenin direnişi iki farklı ve bir birbirini sınırlayan usul çerçevesinde gerçekleşti: Birinci usul askeri darbeler yoluyla bürokrasinin gücünün restorasyonuna taalluk ediyordu. İkinci usul statü transferi yoluyla Türkiye'nin yeni zenginleri, deyim uygun düşerse "lumpen burjuvazisi" içinde yer almaya, bu fırsat kullanılamamışsa aynı yolla adı anılan sınıfın dolgun ücretle hizmetinde yer almaya müteallik idi. Geçen zaman içinde tatbikatı yaşanan bu yollar Türkiye'nin bürokrasi kökenli yüksek tabaka insanlarını itibarsız, ama hâlâ "geçerli" bir toplum katmanı durumuna getirdi. Bugün "laik kesim" denilen zümre budur.

Müslüman çoğunluk 1946 sonrası sürecini ikiye bölünerek yaşadı. Bir bölüm "lumpen burjuvazi"nin bizzat ve bizatihi kendisini oluşturan ortamın içinde yer aldı. Diğer bir bölüm İslâmî görünümünü öne çıkararak bir direniş hattına doğru meylett. "Bir direniş hattı oluşturdu" demiyoruz; çünkü bunun vuku bulduğuna dair hiç bir belirti yok. Ayrıca eklemek gerekir ki bir direniş hattının gerçeklik kazanması, ancak ve ancak bir atılım yönünün benimsenmesiyle mümkündür. Günümüzün karmaşasını ve belirsizliğini ortadan kaldıracak olan direniş ve atılım Müslümanların eseri olarak belirginlik kazanacaksa, bu onların (Müslümanların) kendilerini seçkinleştirmeleriyle, yani kendi seçkinlerinin etkisini azamiye çıkarmalarıyla kuvveden fiile geçebilecektir.

Bir İslâmî hareket yürütmek, yani bir direniş hattı oluşturup bir atılım yönü belirlemek sözkonusu olduğunda Türkiye'de yaşayan Müslümanların önünde aşılması gereken önemli bir engel, bir bilinç engeli var. Türkiye'de yaşayan Müslümanların yeterince İslâmî bilinç sahibi olmadıklarını söylüyor değiliz. Söylediğimiz İslâm'ı kavramada bugün olduğundan daha farklı bir bilince muhtaç olduklarına dairdir. Bize gereken seçkinlik bilincidir. Bu aynı zamanda savaşçılık bilincine kavuşmak anlamına gelir. Seçkinlik ve dolayısıyla savaşçılık bilincinden mahrum oluşumuz siyasi tarihimizin seyriyle yakından ilgili.

Demokratik uygulamanın başlamasıyla birlikte Türkiye'nin Müslüman çoğunluğu siyasi hayatta, sosyal yapıda etkinliğini hissettirdi. 1946'dan günümüze kadar bu etkinlik despot tek parti döneminin dayatmalarına karşı duyulan tepkinin gereklerini yerine getirmek çerçevesinde kaldı. Bir reddiye için yeterli sayılabilecek İslâmî bilinç, bir inşa faaliyetinin zaruretiyle karşılaşıldığı zaman bir görev üstlenebilecek yeterliği gösteremedi. Türkiye, son yirmi yılın siyasi ortamında belirgin bir "tez" görünümünü kazanan "İslâmiyet'i hâlâ bir "İslâmî hareket" olarak gündemine alamamışsa bunun sebebi tepki bilincinin yerini etki bilincine terkedememiş oluşudur.

Çoğunluğun siyasi ve sosyal hayata taşıdığı İslâmî kavrayış yalnız Cumhuriyet döneminde değil, aynı zamanda Osmanlı döneminde de yönetilen zümrenin bünyesine zerkedilen tarzda bir kavrayıştı.

Düzenleyenlerin değil, düzenlenenlerin İslâm'ı kavrayış biçimiydi. Bu biçim içinde nehiyler sosyal ilişkilerde müdahil olmayı sınırlayacak ölçüde vurgulanmış ve emirler itaati pekiştirecek yönde yorumlanmıştır. Bu kavrayış çerçevesinde "yapma"lar, "yap"ların önüne geçer. Yani demokratik uygulama ile sosyal hayatımıza giren İslâmî tavır, sorumluluklarını duyup gereğini yerine getirenlerin değil; en az yarım yüzyıl boyunca sorumlulukları kendilerine hatırlatılanların tavrıdır. Böyle bir tutumla siyasi ortamda yer almak seçkinliğe de, özgürlük savaşına da "mesafeli" bir yerde bulunmak demektir.

MESAFEYİ KAPATMAK İÇİN

MÜSLÜMANLARIN TÜRKİYE'NİN siyasi hayatında belirleyici bir rol oynamaları ne onların şimdi olduğundan daha dindar tutumlar benimsemek üzere harekete geçmelerine, ne de İslâm kaynaklarının kendilerine öğrettiği konularda daha bilgili ve bilinçli bir konum elde etmelerine bağlıdır. Müslüman zümrenin Türkiye'deki yeniden biçim alışta söz sahibi olması doğrudan doğruya "seçkinlik" ve "özgürlük savaşçısı" nitelikleriyle kendisi arasındaki mesafeyi kapatmasına bağlıdır.

Böyle bir belirleme yapmakla Müslümanların dindar tutum takınmalarının bir fayda temin etmediğini, İslâmî bilgilenmenin ve bilinçlenmenin pratik hayatta işe yaramadığını mı dile getirmiş oluyoruz? Hiç de değil. Bunlardan birincisi -dindar tutum takınmak- şimdiden meyvelerini vermiş bir olgudur. İkincisi ise -İslâmî bilgi ve bilinç- ancak rotanın doğru tutulmasıyla meyve verebilir. Burada söz sahibi olmaktan bahis açarken Müslümanların yönetme şartlarını da içine alan bir siyasi dönüşüm sürecinde kesin kararların Müslüman zümrenin eseri olma zorunluluğunu dile getirme gayretindeyiz.

Her şeyden önce Müslümanların kitleden, "yığın"dan farklı bir "zümre" meydana getirip getirmediikleri önem kazanıyor. Yani niyetleri ve özlemleri dolayısıyla sürü içinde sürüklenen çoğunluktan kendini yalıtmış bir "İslâmî kesim" in farkedilir bir belirginlikte olup olmaması önemli. Böylesi bir belirginliğin tutulan mevzi ile, girilen siperle doğrudan ilgisi var. "Mevzi" gibi, "siper" gibi askeri terimleri kullanışımız boşuna değil. Müslümanların seçkin özellikler kazanmaları da, özgürlüğe sahip çıkmaları da onların savaşçı niteliklerinden kopartılamaz. Yahut şöyle demeliyiz: Müslümanlar savaşçı niteliklere uzak durdukça seçkinliğe ve özgürlüğe uzak kalmayı seçmiş olurlar.

Bütün bu söylediklerimiz nazarî mülâhazalar serdetmek üzere ardarda sıralanmış sözler değil, bilâkis Türkiye'nin siyasi pratiğinin bir muhassalası. Gerçekten ülkemizin Müslüman çoğunluğu dindar tutumunu devreye sokmak suretiyle bir sonuç, bir meyve elde etti. Eğer dindar tutumdan kastımız kuru bir taassup değil de dinden kopmama kararlılığı ise, 1946 sonrasının her demokratik açılımı Müslüman çoğunluğun toplumun kimliğinde dinin nasıl da merkezi bir yeri işgal ettiğini "yerli kolonizatörler"e göstermekliği bakımından önemi inkâr edilemez bir sonuç doğurmuştur. Doğru yorumlandığı taktirde bu sonuç batılılaşmanın cumhuriyetçi versiyonunun da; sözde laik, özde emperyalist güdümlü despot politikanın iflâsının ilânından başka bir şey değildir. Kısacası, Müslüman çoğunluğun İslâmî bir toplum çerçevesi önermesi değil, dinden kopmama kararlılığı -isterseniz buna en genel anlamıyla dindarlık diyebilirsiniz- 1923 sonrasının resmî ideolojisini yıkmış ve geçersiz kılmıştır.

Böylesi bir sonuç elbette bir şeydir, ama çok şey değildir. Çok şey toplumun kimliğiyle uyumunu koruyarak yeniden ve daha sağlıklı bir örgütlenmeye kavuşması olabilir. İşte bu noktada Müslüman çoğunluğun demokratik uygulama başlar başlamaz duçar oldukları çatallaşma dikkati çekiyor. Çatalın bir dişi dünya sistemiyle uzlaşma yoluyla Türkiye'nin daha müreffeh, daha itibarlı bir yere sahip olabileceği zehabına kapıldı. Çatalın diğer dişi ise dindarlığı taassuba daha yakın kılmak suretiyle tutumundan bir tür hulûs, bir tür haklılık elde etmeye çabaladı. Günümüzün siyasi partileri sözünü ettiğimiz bu çatallaşmanın farklı dozlarda ve eğreti olarak bir araya getirilmesinden başka bir şey değildir. Bir seçime girerken 1923 sonrası resmî ideolojisine sadakatini dışa vurarak destek bulacağını hesaplayan hiç bir siyasi parti yoktur.

1917'de kurulan Sovyetler Birliği dünya sisteminin önce kullanıp sonra posasını tarihin çöplüğüne attığı bir rejime sahipti. Orada devlet, rejimini kaybederken hegemonya altında tuttuğu topraklarının

bir kısmını da kaybetti. 1923'de kurulan Türkiye Cumhuriyeti dünya sisteminin her müdahalesinden kendi iç dinamikleri doğrultusunda sonuçlar elde etmeyi başardığı için aynı akıbeta uğramadı. İç dinamikler ise Müslüman çoğunluğun çeşitli usûlleri kullanarak ülkenin önce sosyal, sonra siyasi ve kısmen de iktisadi hayatına müdahale edebilecek gücü göstermelerinden başka anlam taşımaz. Leninizmin günümüz Rusya'sında artık hesap dışı tutulabilir hale düşmesine rağmen Kemalizmin Türkiye'sinde hâlâ tabu karakterini koruması ülkemizde yaşayan Müslümanların dünya sistemi aleyhine bir potansiyeli taşıyor olmalarından ileri gelmektedir.

Potansiyelin kuvveden fiile geçmesi bir keyfiyet dönüşümüne, yani Müslüman zümrenin savaşçı özelliklerine bağlı. Donatımı zihnî kapasiteyle sağlanan savaşçı özellikle...

BÜTÜNLEŞMEYİ İSLAM'DA ARAMANIN İKİ YOLU

BÜTÜNLEŞME (INTEGRATION) dediğimiz zaman iki muhtemel olguyu birbirinden dikkatle ayırmamız lâzım: Türkiye'nin dünya sistemiyle bütünleşmesi ve Türkiye'nin bir millet oluş bilinciyle bütünleşmesi. İslam her iki olgunun da belirginlik kazanması sürecinde vazgeçilmez bir yer sahibidir. Eğer bütünleşme dünya sistemiyle bütünleşme yönünde seyredecekse (ki şimdilik aksine bir belirti göze çarpmıyor) bu, tıpkı Türkiye Cumhuriyetinin ihdas edilışinde olduğu gibi İslâm'ın bir katalizör gibi kullanılması demek olacaktır. Ama eğer Türkiye'de yaşayan insanlar toplum ve toprak birliğini esas alarak bir millet bütünleşmesine gideceklerse, o zaman İslâm'ı kurulacak yapının esası olarak kabul etmeleri gerekecektir.

Felâketin ve saadetin aynı kelimeyle adlandırılması gibi tuhaf bir durumla karşı karşıyayız. Bütünleşme kelimesi ister istemez olumlu bir çağrışım uyandırıyor zihnimizde. Dünya sistemiyle bütünleşmek denildiğinde bile sanki yarım kalmış bir şeyin tamamlanması dolayısıyla elde edilebilecek rahatlığa talibiz. Bu rahatlık özlemimiz "ko sarhoşu yıkılana kadar" felsefesiyle bütün toplum katmanlarını yürürlükte olan işleyişin bir şubesinde yer tutma çabalar yönünde kışkırtıyor. Sonuç dünya sisteminin yasalarını her gün biraz daha geçerli kılan ortamı güçlendirmeye varıyor. İslâm'ı hayatının merkezinde sayan nice insan "toplum dışı" kalmamak adına sistemle bütünleşmenin değirmenine su taşıyor. Bu faaliyetler sırasında farkedilmeyen husus sistem bütünlüğünün yalnızca bizatihi sistemin bütünlüğünü intâc ettiği ve sistem bütünlüğünü her aşamada biraz daha pekiştirirken, giderek pekiştirmesi için rakibi olan bütünlükleri parçaladığıdır. Yani Türkiye'nin sistemle bütünleşmekle kültür, siyaset, iktisat alanlarındaki bütünlüğünü koruyacağı güvence altında değildir. Tersinin doğru olma ihtimali daha yüksektir.

12 Eylül 1980 sonrasında Türkiye'deki hegemonyasını azamiye çıkaran ve günümüzde geçerliliğinden hiç bir şey kaybetmemiş bulunan "yapı değışikliği" Müslümanları işe (hatta boyunduruğa demeli) koşmakta sakınca görmedi. Bunların birçoğu gerek devlet kademelerinde ve gerekse özel kesimde belli mevkileri (dikkat: mevzileri değil!) işgal etmenin savunma durumunda kaldıkları İslâmî görüşler adına kazanç (belki de zafer) sayılması gerektiğine inandılar. Katalizör olduklarını ya hiç kavrayamadılar veya bunun ne zararı olabileceğini kavramaktan acizdiler. ANAP iktidarlarının bazı eski (!) MSP'lilere neler bahşettiği hatırlanacak olursa sistemle bütünleşmede izlenen yolun neleri parçalamaya matuf olduğu daha kolay anlaşılabilir.

İslâmî inançları yüzünden sistemle bütünleşmenin katalizörü durumuna düşen kimselerin ortaya çıktığı yerde artık sistem aleyhine olarak Türkiye'nin toplumu ve toprağıyla bütünleşmesinin memuru Müslim kişilerin belirmesi de söz konusudur. Hatta bunların aynı insanlar olması bile (zayıf bir ihtimal olmakla birlikte) imkânsızdır denilemez. Bütünleşmenin olumsuz türünden olumlusuna geçmenin ön şartı rahatlık arayışları taleplerinin yerini savaşçı niteliklerini kesbetme taleplerine bırakmasıdır. Neden?

Yürüttüğümüz mantık şu sırayı takip ediyor: Dünyada ve Türkiye'de İslâmî dönüşüme ancak seçkin bir Müslüman zümre öncülük edebilir. Seçkinliğin kaynağı savaşçılıktır. Dolayısıyla savaşçı niteliklere dirsek çevirmek İslâmî dönüşüme muhalif bir konumu benimsemek anlamına gelir. Bunu bir başka ifade ile savaşçı niteliklere yönelenlerin seçkinliğe de yöneldiklerini söyleyerek dile getirebiliriz.

Dünyanın hiç bir yöresinde ve dünya tarihinin hiç bir döneminde çekirdek birimi savaşçı olmayan hiç bir kültür yoktur. Modern medeniyetin çağlar boyunca haberdar olduğumuz kültür ve

medeniyetlerden temel farkı, hatta modern medeniyetin bir sapkınlık olarak adlandırılabilme kolaylığı onun bir tahvil ve hisse senedi savaşını esas almış olmasındadır. Buna rağmen modern medeniyetin ve onun ürünü olan dünya sisteminin savaşçılardan arınmış bir kültüre dayandığını ileri sürmek mümkün değil. Sistemin dayandığı kültür sinsi ve seciyesiz bir savaşın ürünüdür. Sistem savunucularının sinsiliğinden ve seciyesizliğinden şikâyet etmenin gereksizliğini vurgulamak zorundayız. Dünya sistemi değerleri değerden düşürerek ayakta durabiliyor.

Böyle bir rezaletin Müslümanların işini kolaylaştırdığını söyleyebiliriz. Müslüman öncüler seçkin vasıfları kolaylıkla, yani rezalete bulaşmamak suretiyle kendilerine yakın kılabilirler. Son yirmi yıl böyle bir tutum için son derecede elverişli bir zemin sağlamıştı. Eğer bu zemin üzerine Müslüman zümrenin ayırıcı bilgi ve bilinci eklenmiş olsaydı, Türkiye daha şimdiden Müslümanların "hayır" dedikleri yöne açılması imkânsız bir ülke olurdu. Bu fırsat her zaman doğabilir. Yeter ki seçkinlik yani savaşçılık göze alına...

SAVAŞ NEYİ ONARIR?

TOPLUMLARI DENETİM altına almak isteyenler bunun en kolay, en etkili, en iyi sonuç veren yolunu toplumları dış baskılar yoluyla bazı davranış biçimlerine zorlamak suretiyle değil; toplumda yürürlükte olan düşünüş ve duyuş biçimini denetleyenin isteklerine uyumlu kılmak suretiyle buldular. Yani denetlenen toplum kendine dayatılan tutumları gönüllüce ve sanki kendine mahsus iç zaruretler gereği imiş gibi yerine getirdiği zaman toplum bir köleler topluluğu gibi hareket ettiği halde köleliğin zilletini hissetmiyor. Böylece kölelikten kurtulma imkânlarını kendi elleriyle ortadan kaldırıyor.

Siyaset alanında denetim altına alınarak köleleştirilen toplumlar iki işleme maruz bırakılıyorlar. Bunlardan birincisi denetlenen toplumun yönetim kadrolarının denetime zorluk çıkarmayacak unsurlardan oluşmasıdır. Denetleyen güç denetlediği toplumun başına kendi dilinden anlayan ve fakat o dili efendinin ehliyet ve salahiyetiyle kullanamayan yöneticiler yerleştirir. İkinci işlem denetlenen topluma denetleyici gücün ideolojik kalıplarının ezberlettirilmesidir. Sözkonusu ideolojinin temellerinin incelenip anlaşılacak kavranması beklenmez, hatta istenmez. İstenilen sonuç denetleyici gücün dayattığı manevi ambalajın kabulüdür. Denetleme işleminin iki kanadından biri eksik kalırsa kölelikten kurtuluşa açılan kapı aralık bırakılmış demektir. Öyleyse siyasi istikrar ve özgün düşünce kölelik karşısında gücün artırılmasına yol açar diyebiliriz.

Dünya sistemi siyasi istikrarsızlığı denetim altında tuttuğu toplumların ayrılmaz parçası kılmayı başarmıştır. Öte yandan bu toplumlar muhtevasını tahlil edemedikleri bir ideolojik bombardıman altındadırlar. Bu bombardıman yüzünden içinde yaşadığımız toplumda "savaş neyi onarır?" gibi bir soruyla karşılaştığımızda meseleye hangi yönden yaklaşıldığını kavramakta zorluk çekeriz. Çünkü baskın ideoloji küçük yaştan itibaren insanlara savaşın yıkıcı özellikte bir eylem olduğunu telkin etmiştir.

Meseleyi yerli yerince kavrayabilmek için her zaman olduğu gibi bize o düşünceyi taşıyan akıl yürütme tarzının ilkelerine eğilmemiz gerekir. Savaşı yıkıcı değil de onarıcı sayan düşüncenin kalkış noktası dünyadaki bütün insan davranışlarının bir alış verişi intaç ettiğiidir. Bunu her şeyin bir bedeli vardır, veya kaybetmeden kazanılmaz biçiminde de ifade edebiliriz. Bu ilkenin kolay anlaşılan yanı türdeş olmayan şeylerin değiş tokuşudur. Ticarete mal ve paranın el değiştirmesi gibi insanlar samimiyetlerini verip zerafetlerini, maddi rahatlarını verip manevi huzurlarını elde edebilirler. Alış verişi ilkesinde anlaşılması nisbeten zor olan aynı türden unsurlardan birini kazanmak için diğerini kaybetmenin kaçınılmazlığıdır. Bilgi bu unsurlardan bir ve belki de başlıcasıdır. Kısaca diyebiliriz ki bir tür bilgilenmeyi seçmenin bedeli bir başka tür bilgilenmeden vazgeçmektir. Daha da ileri gidip "o" bilginin ehli olma şartının "öteki" bilginin cahili olma şartına bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Diyebiliriz ki bilgi bilgisizlikle birliktedir.

Nasıl bilgiyi verip bilgiyi alabiliyorsak benzer bir şekilde savaş verip savaş alabiliriz. Mutlak anlamda savaş taraftarlarından veya savaş aleyhtarlarından biri olmamız bizim denetleyen gücün ambalajladığı ideoloji içine hapsediğimiz göstergesidir. Bugün insanca ortamı yıkan ve insanın yıkımına yol açan savaş türü yürürlükteki değerlerin tartışmasını içine almayan bir etkinlikten ibarettir. O halde bir savaşın onarıcı özelliklerinden sözdebilmek için çatışmanın değerler muvacehesinde cereyan ettiğini farkedebilmemiz gerekiyor. Değerleri tartışmayan, yalnızca değerlerin el değiştirmesi hedefine dönük bir savaş yürürlükteki değerleri hedef alan bir savaşla değiştirdiğimiz zaman savaş verip savaş almış oluruz.

Ancak böyle bir savaş yıkıma değil onarıma dönüktür. Bu türden bir savaşta taraflardan en az biri sunduğu değerler doğrultusunda kendini onarma zorundadır. Aynı taraf savaşı lehine sonuçlandırabilirse değerlerinin hayatiyetini sağlayan yolu genişletebilecek ve eğer savaşı kaybederse değerlerine daha sıkı sarılarak varlığını koruyan bir konumda kalacaktır. Müslümanların karşı karşıya kaldıkları öncesinde, sırasında ve sonrasında aralıksız kendilerini onarmak zorunda oldukları bu savaştır. Tersini de söylemeliyiz: Müslümanların kendilerini onarmak zorunda olmadıkları savaş onları denetleyenlerin dayattıkları bir savaştır ve kendi savaşları değildir.

FURKAN'I HATIRLAMADAN KUR'AN OKUNABİLİR Mİ?

ÖZGÜRLÜK, KURTULUŞ, bağımsızlık, galibiyet gibi özelemlerle yüklü kelimeleri andığımız, dile getirdiğimiz zaman ister istemez bir değişimi, bir halden başka bir hale geçişi işaret etmiş oluyoruz. Bunu yapıyorsak, bir yandan da biliyoruz ki kâinatta yaratılmış olan her şey sürekli değişme halindedir. Demek ki özlediğimiz zaten yürürlükte olan değişimin kendisi değil, o değişimin bizim yararımıza sonuç vermesidir. Değişmenin vuku bulduğuna, hükmünü daha da yürüteceğine öylesine inanırız ki içinde bulunduğumuz durum bizi hoşnut kılıyorsa bu kez de değişmemeyi isteriz. Hatta hoşnut olmasak bile değişmenin bilinmez tehlikeleri karşısında aşına olduğumuz hoşnutsuzluğu tercih ettiğimiz bile olur: Allah beterinden saklasın deriz. Sonuç şu: Zayıf bir yaratık olarak insanoğlu değişmeye kendine bu değişmenin yalnızca apaçık yarar sağladığı kadar ve sadece o şartlarda açık. Baskın cıllkan eğilimi itibariyle "muhafazakâr" bir yaratık insan.

Diyeceksiniz ki bu hızlı, büyük ve hatta korkunç değişme neyin nesi öyleyse? İnsanlar şaşırtıcı ölçüde değişiyor ve değiştiriyorlar. Burası doğru. Giderek dünyadaki değişme değişmeye konu olan veya değişmeyi bizzat eliyle gerçekleştiren insanlara yılgınlık verecek boyutlara varıyor. Ama bunun sebebi biz insanların değişmeye can atışımızdan, değişmeye ve değiştirmeye çok hevesli oluşumuzdan değil. Başında da söylediğimiz gibi biz insanlar ancak ve ancak değişme bizim hemen faydalanabileceğimiz bir durum sağlıyorsa, lehimize sonuçlanacağına inanırsak, değişmeye razı oluyor veya katılıyoruz. Garip görünebilir ama yeryüzündeki bu çabuk, bu çılgınca değişmeye yol açan sebep yine bizim muhafazakârlık eğilimlerimizde saklıdır. Değişmeye öyle şiddetle direniyor, değişme karşısında öyle durgun, hımbıl, kötürüm kalıyoruz ki içinde hareket ettiğimiz ortam anlayış gücümüzü zorlayacak boyutlarda değişiyor. Nasıl oluyor bu?

Öncelikle neyin lehimizde, neyin aleyhimizde olduğuna dair bilincimiz yetersiz. Bu yetersizlik yüzünden de kendimize karşı dürüst kalmada başarısızlığa uğruyoruz. Lehimize olan şeyi hazır bulabileceğimize inanıyor, bizi çevreleyen maddi ve manevi ortamın bize yararlı şeyi verebileceği zannına kapılıyoruz. Öyle olunca ister istemez ortamda yürürlükte bulunan "iyi"lerin bizim de iyilerimiz arasına girmesine izin veriyoruz. Bu durumda reddettiğimiz şey kendimizi olgunlaştırma yönündeki değişme; kabul ettiğimiz şey ise bizi ortam içinde uygunsuz, uyumsuz kalmaktan "muhafaza" edecek olan değişmedir. Birçok bakımdan kınadığımız konumumuzu korumak, muhafaza edebilmek için, her bakımdan kınadığımız geçerli ve yürürlükteki değerlerin devamına cevaz veren tutumlar içine giriyoruz. Bu devamlılık karşımıza "değişme" olarak çıkıyor.

Tıpkı bir tür bilgiye ulaşabilmek için başka türden bilgi ve bilgileri terketmek zorunda kalışımız; tıpkı yıkıcı savaş türünü bertaraf etmemizin ancak onunla temelden uzlaşmayan onarıcı savaşa girmemizle mümkün oluşu gibi değişme konusunda da bir zıtlasma bizi beklemektedir. Eğer dünyadaki değişmede olumsuzluk görüyorsak zararlı etkilerden kendimizi arındırmamızın ve böylelikle özgürlük, kurtuluş, bağımsızlık, galibiyet kelimelerinin alanına varan yola girmemizin başka bir değişmeyi gerektirdiğini anlayabiliriz. Göze almamız gereken olgunlaşma yönündeki değişmedir. Yeryüzünde bir hegemonyayı pekiştirdiği için zulmü, mahrumiyeti, yıkımı azdıran değişme hızını ve genişlemesini bütün etkinliklerinde insanları satıhta kalmaya davet edişine borçludur. O halde olayların ve nesnelerin ne idüğünün kavranışında aşkınlığa ve içkinliğe yer tanımak; her "dış"ın bir "iç" için olduğunu bilmek; her genel geçer kabulün aldanişı kolaylaştırdığını farketmekle olgunluğa yöneliriz. Olgunlaşma yönünde değişmemizin belirtisi ise bütün anladıklarımız uğruna bazı (veya birçok) yükümlülüğü yerine getirmemiz, "mükellef" olmamızdır.

Sorabilirsiniz: Bizim kendimizi olgunluk yönünde değiştirmemiz dünyadaki olumsuz değişmeyi durdurur mu? Hem evet hem hayır. Evet, çünkü değişmenin olumsuz etkilerinin nüfuz edemediği bir alan elde etmiş oluruz. Hayır, çünkü sathileşme sona erseydi, bizim mahiyeti gözeten değişmemiz muhtevassız kalırdı. Allah'a teslimiyetin belirtisini en sarıh biçimiyle masivâdaki teslimiyetlerin reddinde görebiliriz.

Müslüman olarak kapılabileceğimiz hataların en vahimi Kur'an hükümlerini toplumda genelgeçer sayılan hükümler çerçevesinde ve o hükümler ölçüsünde anlamaya yeltenmemiz olabilir. Kur'an-ı Kerim'in "FURKAN" oluşu yalınkat bir ayrımı öngörmez. Günümüzdeki ve asr-ı saadetteki müşrikler kelime-i tevhidi işittiklerinde değişmenin sathi kaldığını sanıp çok tanrılılığın tek Tanrıya indirgendiği çerçevesinde kaldılar. İçkin ve aşkın kavrayışın insandaki "ilâh" anlayışını değişime açtığını bilme olgunluğuna eremediler.